

Investeren in kwaliteit voor het jonge kind

**Kadernotitie Beleid Voor- en Vroegschoolse Educatie en
kinderopvang 2018**

Gemeente Leeuwarden

Dienst Sociaal Domein

Inhoudsopgave

Inleiding	3
<i>Vroeg- en voorschoolse educatie</i>	
<i>Wettelijke taak</i>	
<i>Harmonisatie kinderopvang en peuterspeelzalen + Wet OKE</i>	
<i>Recente ontwikkelingen: Regeerakkoord 2017 + Collegeprogramma 2018-2022</i>	4
<i>Ambitie VVE beleid</i>	5
H1 VVE vanaf 2 jaar	6
1.1 Verruiming van de uren doelgroep peuters in 2 stappen	6
1.2 Doelgroep definitie	6
1.2.1 <i>Schuldsanering als indicator</i>	7
1.3 Armoedebeleid	7
1.4 Aantallen	7
H2 VVE beleid voor 2 tot 7 jaar	8
2.1 Samenhang met steunstructuur in en om de school/IKC	9
2.2 Betrek ouders	9
2.2.1 <i>Project Actief Ouderschap</i>	10
2.2.2 <i>Opvoed ondersteuning</i>	10
2.1.3 <i>Steunstructuur in en om de school/IKC</i>	10
H3 Investeren in kwaliteit	11
3.1 Kwaliteit van de professional	11
3.2 Kennisnetwerk	12
3.3 Cultuureducatie	12
3.4 De inrichting van de ruimte is ontwikkelingsgericht	12
3.4.1 <i>Training inrichting ruimte</i>	12
H4 Financieel	14
4.1 <i>Rijks OAB</i>	14
4.2 <i>Decentralisatie-uitkering versterking voorschoolse voorzieningen</i>	14
4.3 <i>Gemeentelijk budget Peuterspeelzaalwerk</i>	14
4.4 <i>Nieuwe kwaliteitseisen kinderopvang IKK</i>	15
H5 Monitoring en meting	16
Bronnen	17
Bijlagen:	18
1 VVE beleid gemeente Leeuwarden sinds 2011	
2 Ontwikkeling jonge kind	
3 Utrechts Kwaliteitskader	

Inleiding

Dit is de kadernotitie voor het VVE beleid van de gemeente Leeuwarden voor de periode 2018 en verder. Deze notitie is een vervolg op de Kadernotitie Harmonisatie Kinderopvang en peuterspeelzalen in de gemeente Leeuwarden van 2011.

De aanleiding voor de nieuwe kadernotitie zijn de wijzigingen voor de voorschoolse educatie vanuit het Regeerakkoord 2017, het Collegeprogramma 2018-2022 en de aansluiting met de herijking van het sociaal domein. Met deze kadernotitie voldoen wij tevens aan de wettelijke verplichtingen die wij als gemeente hebben voor de voorschoolse educatie.

Vroeg- en voorschoolse educatie (VVE)

Vroeg- en Voorschoolse Educatie (VVE) is een educatief aanbod voor peuters dat is gericht op taalontwikkeling, samen spelen, motoriek en ruimtelijk inzicht. Er is veel aandacht voor spelen met andere kinderen, ontdekken en het gebruiken van taal en nieuwe woorden. Het is daarom een belangrijke voorbereiding op de basisschool. Het doel van de inzet van VVE is preventie van onderwijsachterstanden. Het stimuleren van de taalontwikkeling is hierbij erg belangrijk. Uit onderzoek blijkt dat kinderen die voorschoolse of vroegschoolse educatie (VVE) hebben gevolgd, zich sneller ontwikkelen dan kinderen die dat niet hebben gedaan. VVE helpt daarom bij de ontwikkeling van kinderen en helpt achterstanden weg te werken. Daarbij geldt tevens, hoe beter de kwaliteit van een VVE voorziening is, hoe beter het is voor een kind om VVE te volgen.

Wettelijke taak

De gemeente is wettelijk verantwoordelijk voor een aanbod voorschoolse educatie van 10 uren per week voor peuters met een risico op een onderwijsachterstand in de leeftijd van 2,5 tot 4 jaar. Dit zijn de doelgroep peuters. In Leeuwarden bieden wij doelgroep kinderen 10,5 uur VVE in 3 dagdelen van 3,5 uur. De kinderopvang is hierbij onze partner. Zij zijn aanbieder van voorschoolse educatie (peuters 2-4 jaar). Het onderwijs is verantwoordelijk voor het aanbod vroegschoolse educatie (kleuters, groep 1 en 2).

Harmonisatie kinderopvang en peuterspeelzalen + Wet OKE

De afgelopen jaren is landelijk veel geïnvesteerd in de voorschoolse educatie via de Wet Ontwikkelingskansen door kwaliteit en educatie (Wet OKE). Dit heeft geleid tot een grote kwaliteitsverbetering in de voorschoolse educatie. Dat geldt ook voor Leeuwarden. In 2011 heeft Leeuwarden de harmonisatie van de kinderopvang en de peuterspeelzalen doorgevoerd. Hiermee was Leeuwarden landelijk koploper. Het doel was het vergroten van de ontwikkelkansen van kinderen in de leeftijd van 0-4 jaar. Leeuwarden heeft bewust gekozen voor een aanbod voor alle peuters, geen onderscheid naar maatschappelijke positie of ontwikkelkansen. De uitgangspunten zijn geweest: voldoende kindplaatsen, toegankelijkheid voor alle peuters en voldoen aan de wettelijke kwaliteitseisen. Vanaf 2012 vallen alle peuterspeelzalen in Leeuwarden onder de kinderopvang. Alle locaties waar kinderen in de leeftijd van 2,5 tot 4 jaar worden opgevangen zijn VVE locatie. Alle pedagogisch medewerkers van de kinderopvang zijn geschoold in het VVE programma Uk & Puk, een educatief programma voor peuters dat is gericht op taalontwikkeling, samen spelen, motoriek en ruimtelijk inzicht.

De keuzes die de raad heeft gemaakt in de Kadernotitie Harmonisatie kinderopvang en peuterspeelzalen hebben geleid tot een bereik van boven de 95% van de peuters in de leeftijd van 2,5 tot 4 jaar op de VVE peuteropvang en een kwaliteit die landelijk wordt beoordeeld als een voorbeeld voor anderen.

De uitvoering van het gemeentelijke VVE beleid valt onder het toezicht van de Inspectie van het Onderwijs. In 2016 heeft de Inspectie van het Onderwijs de kwaliteit van de voor- en vroegschoolse educatie (VVE) in de gemeente Leeuwarden positief beoordeeld. De aspecten waarop het gemeentelijk VVE beleid wordt beoordeeld zijn: definitie van de doelgroep, toeleiding, bereik, ouderbetrokkenheid, VVE-programma, doorgaande lijn, externe zorg, borging van kwaliteit, resultaatmeting, VVE coördinatie. Het grote aantal peuterplaatsen in Leeuwarden, het bereik, de toeleiding, de gemeentelijke VVE-coördinatie, het bestuurlijk overleg in de LEJA en het subsidiekader worden in het rapport van de Inspectie van het Onderwijs als zeer positief beoordeeld en als voorbeeld voor anderen aangemerkt.

De inzet en de slagkracht van de kinderopvang is hierbij heel belangrijk geweest. Het draagvlak en de samenwerking die is ontstaan tussen kinderopvang, basisonderwijs en de gemeente bij de uitvoering van de harmonisatie en het VVE beleid is vrij uniek in Nederland. Voor de komende jaren hopen we deze samenwerking voort te kunnen zetten om een innovatief en op de toekomst gericht Leeuwarder VVE-beleid te kunnen blijven ontwikkelen.

Aansluitend op de harmonisatie van de kinderopvang in 2011 heeft de gemeente vanaf 2012 ingezet op de IKC ontwikkeling, de vorming van integrale kindcentra van onderwijs en kinderopvang. In de IKC's staat de (pedagogische) doorgaande lijn van 0-12 jaar en een brede ontwikkeling van kinderen centraal. Ook hierbij is het uitgangspunt: *kansen voor alle kinderen (notitie gemeentelijke IKC beleid)*.

Recente ontwikkelingen: Regeerakkoord 2017- Collegeprogramma 2018-2022

In het regeerakkoord 2017 wordt het aantal uren VVE voor doelgroeppeuters uitgebreid naar 16 uur per week. Er wordt veel waarde aan gehecht dat de uren ontwikkelingsgericht zijn en niet als opvang worden beschouwd. Daarnaast komt er meer aandacht voor de educatieve kwaliteit van de voorschool. Het kabinet wil graag investeren in meer hbo-geschoolde professionals, die de kwaliteitsverhoging op de werkvloer kunnen stimuleren. De uitbreiding naar 16 uren wil het kabinet opbouwen van 2018 tot 2020, dan moet er een aanbod van 16 uren zijn. Het kabinet stelt hiervoor structureel 170 miljoen beschikbaar via de rijkmiddelen voor onderwijs achterstanden (OAB).

Begin dit jaar is een nieuw collegeprogramma vastgesteld. Speerpunt in het collegeprogramma 2018-2022 is het versterken van de steunstructuur in en om de school. Het College vindt het belangrijk dat kinderen en jongeren zich thuis en op school goed kunnen ontwikkelen. Het accent van de nieuwe steunstructuur in en om de school ligt bij preventie en normaliseren. Preventie begint bij de jonge kinderen in de kinderopvang. Dit College besteedt veel aandacht aan vroeg- en voorschoolse opvang van kwetsbare kinderen. Zo kunnen eventuele achterstanden snel worden ontdekt en ingelopen.

Ambitie VVE-beleid

In navolging van bovenstaande ontwikkelingen wordt in deze kadernotitie voor VVE een vervolg gemaakt op de ingezette koers van 2011. Het accent voor de komende jaren ligt bij vroeg beginnen en investeren in een hoge kwaliteit.

Leeuwarden wil investeren in voorschoolse voorzieningen waar de jonge kinderen van Leeuwarden zich thuis voelen, veilig zijn, plezier hebben en worden gestimuleerd in hun ontwikkeling. De ambitie is dat elk kind zo goed mogelijk zijn eigen talenten en competenties kan ontdekken en ontwikkelen volgens zijn eigen, individuele vermogens en aanleg.

De doelstellingen die worden beoogd zijn preventie van laaggeletterdheid en onderwijsachterstanden. Daarnaast wordt beoogd dat de hoge kwaliteit van de VVE peuteropvang een preventieve werking zal hebben op de inzet van jeugdzorg in het onderwijs. De investering in voorschoolse educatie draagt bij aan het terugbrengen van de kosten van jeugdzorg in het onderwijs. Het is belangrijk dat de maatregelen van dit beleid gekoppeld zijn aan de nieuwe steunstructuur in en om de school/IKC.

Om de ambitie te kunnen realiseren worden de volgende beleidskeuzes voorgesteld :

1. Vervroeg de toegang voor VVE peuteropvang naar 2 jaar (Hoofdstuk 1).
2. Versterk de doorgaande lijn voor VVE met gemeentelijke kwaliteitsdoelen in groep 1 en 2 van het basisonderwijs (VVE doorgaande lijn 2 – 7 jaar) (Hoofdstuk 2).
3. Investeer in gemeentelijke kwaliteitsdoelen voor de educatieve kwaliteit (Hoofdstuk 3).

Visie

Het uitgangspunt voor het beleid van het jonge kind is: *'elk moment is een educatief moment'*. Beschouw elk moment van interactie met een peuter als een moment van educatie, omdat een jong kind elk moment in ontwikkeling is.

De eerste 7 jaar van het leven van een kind zijn heel bepalend voor de verdere ontwikkeling tot een volwassen mens. Het is een cruciale periode, die kinderen niet over kunnen doen.

Dit komt door de eerste fase in de breinontwikkeling¹. In de eerste levensjaren ontwikkelen onze hersenen zich het snelst. Het gaat erom dat in deze periode alle ontwikkeldomeinen van kinderen worden geactiveerd en in balans komen. Vaardigheden die kinderen op jonge leeftijd leren, vormen niet alleen een basis voor succes in het onderwijs, maar vergroten ook de kans op een leven in goede gezondheid zonder in aanraking te komen met hulpverlening of justitie.

De taalontwikkeling staat centraal, omdat taal het voertuig is voor alle ontwikkeldomeinen. Een goede taalontwikkeling is een voorwaarde voor succes in het onderwijs. Preventie voor laaggeletterdheid en onderwijsachterstanden begint al op zeer jonge leeftijd. Maatschappelijke achterstanden kunnen op zeer jonge leeftijd, anderhalf à twee jaar, al groot zijn. Investeren in jonge kinderen met een achterstand loont, omdat het rendement van zulke investeringen in de vroege kinderjaren groter is dan het rendement op latere leeftijd.

Voor een korte toelichting op de ontwikkeling van 0-7 jaar, zie bijlage 2.

¹ Stapsgewijs onderwijs: het kind centraal!, Ineke Oenema e.a., 2018

H1 VVE vanaf 2 jaar

Het is belangrijk op vroege leeftijd te beginnen met investeren in het verminderen van achterstanden. Daarom willen we de aanvangsleeftijd voor de peuteropvang vervroegen naar 2 jaar.

Het consultatiebureau geeft aan de ouders een indicatie af voor VVE op de leeftijd van 2 jaar. Vanaf dat moment moet het mogelijk zijn om deel te nemen aan de peuteropvang. Ouders zonder kinderopvangtoeslag moeten nu wachten tot hun kind 2,5 jaar is, voordat het kan deelnemen aan het VVE programma. Voor gelijke kansen voor alle kinderen is het noodzakelijk dat voorschoolse voorzieningen voor alle kinderen toegankelijk zijn, niet alleen voor kinderen van werkende ouders.

1.1 Verruiming van de uren doelgroep peuters in 2 stappen

Peuters kunnen 2 dagdelen naar de peuteropvang (maximaal 7 uren per week). Voor doelgroep peuters is dit 3 dagdelen (maximaal 3,5 uren per week).

Op basis van het Regeerakkoord 2017 worden de uren voorschoolse educatie voor doelgroep peuters uitgebreid naar 16 uren. Wij willen deze uitbreiding in twee stappen doorvoeren. In 2019 worden de uren voor doelgroep peuters uitgebreid naar 12 uren en vanaf 2020 naar 16 uren.

De uren VVE voor alle peuters worden vanaf 2019 verruimd van 7 naar 8 uren.

	2018	2019	2020 e.v.
Peuters (<i>alle</i>)	7 uren	8 uren	8 uren
Doelgroep peuters	10,5 uren	12 uren	16 uren

De uitbreiding van de uren peuteropvang heeft tot consequentie dat de kinderopvang het aantal kindplaatsen zal moeten uitbreiden, waardoor de vraag naar locatieruimte toeneemt. De mogelijke consequenties hiervan zullen worden meegenomen in het IKC vlekkenplan 2020 e.v.

Daarnaast heeft de uitbreiding van de uren consequenties voor de dagdelen. Voor de hand ligt een indeling van dagdelen van 4 tot 6 uren. Het rijk geeft aan een maximum van 6 uren per dag voor VVE peuteropvang toe te zullen staan.

1.2 Doelgroepdefinitie

De doelgroep peuters van het onderwijsachterstandenbeleid zijn de kinderen met een risico op een onderwijsachterstand. De Friese gemeenten hanteren een gezamenlijke doelgroep-definitie, die wordt vastgesteld door het consultatiebureau van GGD Fryslân.

Voor de definitie van de doelgroep worden 3 criteria gehanteerd:

- laag opleidingsniveau ouders (overeenkomstig de gewichtenregeling onderwijs)
- stimulerende omgeving (denk aan thuistaal, taligheid omgeving, indicatie stevig ouderschap)
- niveau taalontwikkeling kind (aan de hand van score Signalering Taalachterstanden)

In 2017 heeft het CBS in opdracht van de regering een nieuwe indicator ontwikkeld om het risico op onderwijsachterstanden te kunnen voorspellen. De nieuwe indicator bestaat uit een aantal onderdelen:

‘Van alle combinaties van omgevingskenmerken die zijn onderzocht, blijkt de volgende combinatie de Cito-scores het beste te verklaren: het opleidingsniveau van de moeder, het opleidingsniveau van de vader, de herkomst van de ouders, de verblijfsduur van de moeder in Nederland, of ouders in de schuldsanering zitten en wat het gemiddelde opleidingsniveau van de moeders van leerlingen op school is. Samen met de intelligentie van kinderen, verklaren

deze omgevingskenmerken 42 procent van de verschillen in Cito-scores van leerlingen'.²

1.2.1 Schuldsanering als criterium toevoegen

De indicatoren van het CBS zijn niet op individueel niveau herleidbaar, dus wij moeten als gemeente nog steeds onze eigen definitie hanteren om de doelgroepkinderen te signaleren. De bestaande criteria voldoen hierbij nog steeds, maar we willen het criterium schulden toevoegen aan de definitie voor Leeuwarden. Het aantal kinderen dat opgroeit in een gezin in (langdurige) armoede of met schulden is in Leeuwarden bovengemiddeld. Bij *Jeugd* scoort de populatie Leeuwarden bovengemiddeld op indicatoren zoals armoede en kindermishandeling (zie rapport Kinderen in Tel³) waardoor Leeuwarden bovengemiddeld scoort op het gebruik van jeugdhulp. Uit de wijkenquêtes blijkt dat ongeveer 26% van de respondenten beschikt over een gezin met kinderen met een inkomen onder de € 1900 per maand en gebruik maakt van Ping (schuldhulpverlening). In samenwerking met GGD Fryslân zullen wij een werkwijze ontwikkelen om schuldsanering als criterium toe te voegen aan de bestaande doelgroep definitie.

1.3 Armoedebeloid

Voor doelgroeppeuters uit gezinnen met een laag besteedbaar inkomen mogen de kosten van de peuteropvang geen belemmering zijn om deel te kunnen nemen aan de VVE. Ouders betalen een ouderlijke bijdrage die afhankelijk is van het inkomen. Als ouders geen recht hebben op kinderopvangtoeslag krijgen ze een gemeentelijke vergoeding. Hierbij hanteert de gemeente dezelfde tabel als de Tabel Kinderopvangtoeslag van de Belastingdienst. De ouderlijke bijdrage is voor de laagste inkomens momenteel 6%. Bij het huidige tarief is dit voor een doelgroep kind (bij 10,5 uren) ongeveer € 15 per maand. Als het aantal uren VVE verhoogd naar 16 uren, zal het maandbedrag ook toenemen tot ongeveer € 25 per maand. Als dit bedrag voor ouders van doelgroepkinderen, die in aanmerking komen voor gemeentelijke toeslag te hoog is, kan in overleg met kinderopvang/IKC gezocht worden naar extra ondersteuning via het beschikkingsvrij preventiebudget van de steunstructuur in en om de school.

1.4 Aantallen

Er zijn ongeveer 2400 peuters in Leeuwarden in de leeftijd van 2 tot 4 jaar. Hiervan wordt bij ongeveer 20% een VVE-indicatie vastgesteld. Ruim 95% van alle peuters gaat naar de peuteropvang voor 2 dagen (maximaal 7 uren). Het bereik van het extra dagdeel voor de doelgroep peuters is lager en fluctueert gedurende het jaar tussen de ruim 50 en ruim 70%. Uit een achtergrondanalyse van het non-gebruik, blijkt dat het voornamelijk middel en hoog opgeleide werkende ouders zijn, die niet gebruik maken van het 3^e dagdeel. De reden hiervoor is niet bekend.

Van alle peuters maakt gemiddeld 15% gebruik van de gemeentelijke toeslag voor de peuteropvang. 85% van de ouders komt in aanmerking voor kinderopvangtoeslag. Bij de VVE doelgroeppeuters maakt gemiddeld 60% gebruik van de gemeentelijke toeslag. De toeslag is inkomensafhankelijk. Gemiddeld is de gemeentelijke toeslag aan ouders 89% van de kosten.

² CBS, Herziening gewichtenregeling primair onderwijs, 2017

³ Kinderen in Tel 2016. Verwey Jonker Instituut, februari 2017

H2 VVE beleid voor 2 tot 7 jaar

Voor- en vroegschoolse educatie heeft betrekking op de voorschool en de vroegschool. De voorschool is voor peuters in de leeftijd van 2 tot 4 jaar in de kinderopvang. Met de vroegschool worden de kleuters van groep 1 en 2 in het basisonderwijs bedoeld. VVE gaat dus over peuters en kleuters in de leeftijd van 2 tot 6 jaar.

Het gemeentelijk VVE beleid betreft de wettelijke verantwoordelijkheid voor de peuters in de voorschool. Het onderwijs is verantwoordelijk voor het aanbod VVE in groep 1 en 2. Lang niet alle scholen bieden een expliciet VVE aanbod aan voor de kleuters.

Uit het Pre-COOL-onderzoek (2017)⁴ naar de effecten van voor- en vroegschoolse educatie op de ontwikkeling van kinderen blijkt dat de educatieve kwaliteit in het basisonderwijs matig tot onvoldoende is en vaak lager dan in voorschoolse voorzieningen met een VVE-aanbod.

In Leeuwarden is de IKC-vorming inmiddels voorbij de ontwikkelfase en is een vergevorderde verbinding tussen de kinderopvang en het onderwijs ontstaan. In 2018 zijn 42 van de 66 basisscholen IKC met de kinderopvang. Het is daarom meer dan logisch dat ook in het VVE-beleid deze sterke verbinding vorm kan krijgen in samenwerking met het onderwijs. Hierbij wordt beoogd om de kwaliteitsdoelen van het gemeentelijk beleid met betrekking tot de professional op de groep en de inrichting van de ruimte tevens in te brengen in groep 1 en 2.

In 2009 is een cohortonderzoek 'jonge kind' gestart, dat aansluit op het cohortonderzoek onderwijsloopbanen COOL⁵⁻¹⁸. Het doel van dit onderzoek is zicht te krijgen op de effecten van verschillende vormen van kinderopvang en van voor- en vroegschoolse educatie. In het 'pre-COOL' onderzoek worden twee cohorten kinderen gevolgd in hun ontwikkeling en schoolloopbanen. Het eerste, het zogenoemde vierjarigencohort, is gestart in 2009. We volgen deze kinderen vanaf de overgang van een voorschoolse instelling naar het basisonderwijs, tot in ieder geval het einde van het basisonderwijs. De tweede groep, het tweejarigencohort, bestaat uit kinderen die in 2010 twee jaar zijn geworden. Deze kinderen zijn in twee subgroepen onderverdeeld: kinderen die peuterspeelzalen, kinderdagverblijven of andere voorschoolse voorzieningen bezoeken, en kinderen die daar niet aan deelnemen. Beide groepen worden vanaf tweejarige leeftijd tot het einde van de basisschool gevolgd. (Bron: www.pre-cool.nl)

De gemeente wil samen met het onderwijs de kwaliteitslijnen van het VVE-beleid voortzetten in de eerste jaren van het basisonderwijs, aansluitend bij de ontwikkelbehoeften van jonge kinderen. Vanuit de visie van de gemeente op educatieve kwaliteit van de VVE wordt in deze notitie een kwaliteitsimpuls gegeven op het gebied van de deskundigheidbevordering van de professional en op het gebied van de rijke en stimulerende omgeving via de inrichting van de ruimte. (Zie verder H3) Deze kwaliteitsimpuls staat los van het educatieve programma op de groep. Het gaat nadrukkelijk niet om inbreng op het educatieve programma van het onderwijs in de vroegschool (groep 1 en 2), maar wel om de pedagogische kwaliteit op de groep. Met een sterke pedagogische lijn voor 2 tot 7 jaar binnen het IKC (0-12 jaar) wordt beoogd de zorgvraag binnen het primair onderwijs te beperken.

2.1 Samenhang met steunstructuur in en om de school

De kwaliteitsimpuls hangt samen met het preventieve deel van de steunstructuur in en om de school als programmaonderdeel van de herijking van het Sociaal Domein. De school/het IKC wordt niet alleen de plaats waar de educatie en ontwikkeling van 0-12/14 jarigen plaatsvindt, het wordt ook de plaats waar alle obstakels voor die ontwikkeling worden gesignaleerd, gediagnosticeerd en van een systeem- en gezinsgerichte aanpak worden voorzien, inclusief de regievoering die daar bij hoort. In

⁴ Kohnstamm Instituut, rapportnummer 973, (2017) *Kwaliteit in kleutergroepen en de relatie met ontwikkeling van kinderen*. Resultaten uit het pre-COOL cohortonderzoek.

het preventieve proces in het onderwijs, is aandacht is voor een brede ontwikkeling van kinderen en dat aansluit bij de ontwikkelbehoefte van kinderen. Kinderen hebben 3 psychologische basisbehoeften: autonomie, binding/relaties en competentie. Wanneer voldoende aan deze basisbehoeften wordt voldaan zal een kind zich goed ontwikkelen. Hiermee kan worden voorkomen dat kinderen een beroep gaan doen op (zwaardere) jeugdhulp. Door binnen het IKC zo goed mogelijk aan te sluiten bij de ontwikkelbehoefte van het kind, kan de zorgvraag van een kind in een vroeg stadium worden gesignaleerd en worden ondersteund binnen het reguliere onderwijsproces. De school/IKC wordt de 'spin in het web' in de wijk voor de jeugd tot 14 jaar: een sterke sociale basis. Bij deze sterke sociale basis hoort het toevoegen van expertise aan het team van leerkrachten en pedagogisch medewerkers. Door deskundigheid en expertise van het jonge kind toe te voegen aan het team van een school/IKC wordt het interprofessionele team versterkt. Dit leidt tot een (extra) sterke doorgaande lijn in een kwetsbare en gevoelige ontwikkelperiode van kinderen, namelijk in de leeftijd van 0 tot 7 jaar (Zie *grafiek hersenontwikkeling van het jonge kind, bijlage2*).

De toevoeging van de deskundigheid en expertise van de ontwikkeling van het jonge kind betreft niet alleen de toevoeging aan het interprofessionele team van het IKC, maar ook een vorm van coaching-on-the-job voor de leerkrachten van groep 1 en 2. De aanpak hiervan zal in samenwerking met het onderwijs en met de aanpak van de steunstructuur in en om de school moeten worden uitgewerkt.

2.2 *Betrek ouders*

Tot vier jaar zijn kinderen thuis bij de ouders/verzorgers of in de kinderopvang. Daarom is de rol van de ouders, het sociale netwerk van het gezin en de buurt van groot belang bij de ontwikkeling. Laaggeletterdheid van ouders, langdurige armoede en schulden kunnen remmend werken op de ontwikkeling van jonge kinderen. Het aantal kinderen dat opgroeit in armoede groeit in Leeuwarden nog steeds.

Ouderbetrokkenheid is een breed en diffuus begrip. Betrokkenheid van ouders kan zich op verschillende manieren manifesteren en gaat in het algemeen over de mate waarin ouders zich verbonden voelen en verbonden zijn met het onderwijs en ontwikkeling van hun kind.

In Leeuwarden biedt de kinderopvang op de VVE peutergroepen VVE-thuis aan voor ouders. Dit is een programma voor ouders met kinderen die deelnemen aan VVE en is met name bedoeld voor ouders van doelgroepkinderen, maar alle ouders die willen deelnemen, kunnen hieraan mee doen. De activiteiten van VVE-thuis sluiten aan bij het VVE-programma op de groep (Uk&Puk). Hierdoor komen woorden, begrippen en andere leerinhouden zowel op de peutergroep, als thuis aan de orde. Ouders leren hoe ze hun kind kunnen stimuleren en ondersteunen in zijn of haar ontwikkeling. De betrokkenheid bij de ontwikkeling en educatie van hun kind wordt vergroot. Door deze combinatie van het aanbod van onderwerpen op de peuteropvang en thuis is het effect op de ontwikkeling van kinderen groter dan van afzonderlijke programma's. VVE-thuis is een programma dat is ontwikkeld door het NJI (Nederlands Jeugdinstituut).

2.2.1 *Project Actief Ouderschap*

In het kader van de IKC-ontwikkeling is in 2015 op een aantal IKC's de methodiek van Actief Ouderschap gestart om de ouderbetrokkenheid en de activiteiten hiervoor binnen het IKC te versterken. Inmiddels is op 11 IKC's activiteiten ontwikkeld in het kader van Actief Ouderschap. In 2018 willen wij een evaluatie uitvoeren en op basis van de opbrengsten een nieuwe koers bepalen voor de inzet op ouderschap.

2.2.2 *Opvoedondersteuning*

Leeuwarden zet in op opvoedingsondersteuning voor ouders. Dit gebeurt onder andere door de GGD Fryslân, Opvoedpunt Leeuwarden en Humanitas. Het Opvoedpunt biedt preventieve ondersteuning middels pedagogische begeleiding en advies voor gezinnen in de thuissituatie aansluitend op de vraag van de ouders. Tevens wordt vroegsignalering van opvoed- of

ontwikkelproblemen gestimuleerd vanuit de inzet van het team van IVH (Integrale Vroeghulp) voor jonge kinderen van 0-7 jaar. Daarnaast kunnen gezinnen worden begeleid via de Stapprogramma's (Nederlands Jeugdinstituut). Dit zijn gezinsgerichte programma's die de onderwijskansen van jonge kinderen met laagopgeleide ouders vergroten.

2.2.3 Steunstructuur in en om de school/IKC

In de nieuwe steunstructuur staat het partnerschap van het onderwijs en de kinderopvang met de ouders en het kind centraal. De bedoeling is 'zorg op maat' te leveren. Er wordt een praktische vertaling gemaakt van wat kind(eren) en/of de ouder(s) werkelijk nodig hebben. Hierbij is het uitgangspunt dat het een aanbod is voor kind(eren) en ouder(s) in en rondom school/IKC dat is gericht op normaliseren en versterken van kind(eren) en ouder(s).

H3 Investeren in kwaliteit

‘elk moment is een educatief moment’

Er is de afgelopen jaren internationaal veel discussie geweest over de effectiviteit van voorschoolse voorzieningen en voorschoolse educatie. Deze kritieken liepen uiteen van de zin en noodzaak van kinderopvang als basisvoorziening tot de effectiviteit van de erkende VVE programma's.

Inmiddels is aangetoond in verschillende nationale en internationale onderzoeken dat de educatieve kwaliteit van de voorschoolse voorziening bepalend is voor het succes. Onderzoek (o.a. SER, 2016a) laat zien dat kwaliteit van voorschoolse voorzieningen een belangrijke randvoorwaarde is voor het verminderen van achterstanden.

De educatieve kwaliteit laat zich voornamelijk meten in de kwaliteit van de professionals op de groep. De 'leidster' maakt het verschil. Daarnaast is het functioneren van de groep van invloed. Kleinere groepen en een stimulerende omgeving zorgen voor positieve ervaringen in de interactie, maar ook in de individuele ontwikkeling van het kind.

Leeuwarden kiest voor investeren in kwaliteit. Het gaat om een extra kwaliteitsimpuls naast de structurele sterke basis, die in Leeuwarden reeds is gelegd. De kwaliteitsimpuls kent een tijdelijk deel voor de periode 2018-2021 en een structureel deel.

De tijdelijke extra investering in de kwaliteit betreft de training van hbo-professionals in een methodiek voor vve-coaching en de inrichting van de groepsruimten.

De structurele kwaliteitsimpuls betreft de inzet van meer hbo-geschoolde pedagogische expertise op de groep, een kennisnetwerk voor professionals en de toevoeging van cultuureducatie voor peuters. Met deze kwaliteitsimpuls willen we bereiken dat elk moment op de VVE peuteropvang wordt benut als educatief moment voor de ontwikkeling van het kind: *‘elk moment is een educatief moment’*.

Structurele kwaliteitsdoelen zijn:

- Verhoging van de inzet van VVE-coaching, uitgevoerd door hbo-geschoolde (of vergelijkbaar) pedagogisch specialisten op de peutergroep en in groep 1 en 2.
- Er is een lerend/innovatief kennisnetwerk van professionals die werken met kinderen in de leeftijd van (0/)2 tot 7 jaar in samenwerking met hogeschool en universiteit.
- Cultuureducatie is onderdeel van het VVE-programma.

De tijdelijke kwaliteitsdoelen van het gemeentelijk VVE beleid (2018-2021) zijn:

1. De hbo-geschoolde (pedagogisch specialist) VVE-coach beschikt over een effectieve methodiek voor vve coaching-on-the-job voor kinderen van 2 – 7 jaar.
2. De inrichting van de groepsruimte is ontwikkelingsgericht.

3.1 Kwaliteit van de professional

Van professionals op de groep wordt verwacht dat ze sensitief kunnen reageren op kinderen, met respect voor de autonomie van het kind en dat ze structuur bieden en grenzen stellen. Dit zijn basale interactievaardigheden. Daarnaast worden educatieve interactievaardigheden verwacht op het gebied van taal (spreken, luisteren en begrijpen), ontwikkeling stimuleren (op motorisch, cognitief en creatief gebied) en begeleiden van de interactie tussen kinderen. Uit onderzoek blijkt dat het belangrijk is voor de kwaliteit van de professional, dat deze vaardigheden voortdurend worden gestimuleerd. Daarom kiezen we er voor het structurele budget voor VVE-coaching aanzienlijk te verhogen. Het kabinet wil meer hbo-geschoolde professionals op de werkvloer in de voorschool. Zo kunnen er meer uren worden ingezet van de VVE-coach (hbo-geschoolde pedagogisch specialist) op de groep. Deze uren worden ingezet voor deskundigheidsbevordering en coaching-on-the-job van de pedagogisch medewerker.

Met een tijdelijk investeringsbudget willen we training en scholing bieden aan de (nieuwe) pedagogisch specialisten die VVE-coaching bieden aan de professionals op de groep. Het is de bedoeling dat de VVE-coach hierna een effectieve methodiek in handen heeft voor het bevorderen van het pedagogisch en educatief klimaat op de groep.

Daarnaast willen we deze expertise inzetten in het interprofessionele team in het IKC en voor pedagogische ondersteuning en coaching van de leerkrachten van groep 1 en 2 in het basisonderwijs. Hierdoor wordt de doorgaande lijn in de kwaliteit van de interactie van de professional met de jonge kinderen versterkt.

3.2 Kennisnetwerk

We gaan lerende netwerken opzetten voor beroepskrachten uit de kinderopvang, het onderwijs en de jeugdzorg die werken met kinderen in de leeftijd van 0 tot 7 jaar. Dit netwerk werkt als platform voor uitwisseling van kennis en expertise en wordt mede gevoed met wetenschappelijke kennis en innovatie. Hiervoor willen wij de samenwerking met de hogescholen en universiteit versterken. In samenwerking met dit kennisnetwerk heeft Leeuwarden de ambitie om een eigen kwaliteitskader voor de educatie van het jonge kind te ontwikkelen, in navolging van het Utrechts kwaliteitskader (<http://www.nuvoorlaterutrecht.nl/uploads/files/UKK%202017.pdf>).

3.3 Cultuureducatie

Vanwege het belang van fantasie, creativiteit en beweging voor de ontwikkeling van kinderen wordt de samenwerking gezocht met Kunstcade voor het ontwikkelen van een aanbod cultuureducatie voor peuters. Cultuureducatie kan door het stimuleren van het aanbod van interactie, spel, beweging en creativiteit bijdragen aan de kwaliteitsimpuls van de voorschoolse educatie.

De ervaringen van de inzet van de cultuurcoaches en sportcoaches in het onderwijs laten zien dat cultuureducatie direct bijdraagt aan de expressie, het zelfvertrouwen en de motoriek van kinderen. Dit aanbod willen we verrijken met een aanbod voor peuters. Dit aanbod heeft de vorm van een coaching-programma dat pedagogisch medewerkers inspireert om vormen van cultuureducatie toe te passen in het educatieve programma Uk & Puk.

3.4 De inrichting van de ruimte is ontwikkelingsgericht

De inrichting van de ruimte is direct van invloed op het spel en het welbevinden van kinderen. Daarnaast blijkt uit onderzoek dat de inrichting van de ruimte van invloed is op het functioneren van de groep. De groep is belangrijk voor kinderen, omdat kinderen leren door interactie. Ze leren van elkaar en van volwassenen. De kinderopvang geeft aan dat met name in groepen waar een groot deel van de kinderen doelgroep kind is, dit van invloed is op de dynamiek van de groep. Naast de emotionele en educatieve vaardigheden van de professional kan de ruimte meehelpen aan het functioneren van de groep en aan de ontwikkeling van ieder kind.

De ruimte wordt niet voor niets aangemerkt als 3^e pedagoog. Het is belangrijk dat er ruimte is voor alle ontwikkelingsgebieden van kinderen. Er moet een goede balans zijn tussen rust en drukte, voor rustig of actief spel. Er moet voldoende ruimte zijn voor beweging, zowel binnen als buiten. Kinderen hebben veel bewegingsruimte nodig. Een ontwikkelingsgerichte inrichting van de ruimte draagt bij aan het welbevinden en de spelbetrokkenheid van kinderen. Welbevinden en betrokkenheid zijn de voorwaarden voor ontwikkeling bij jonge kinderen.

3.4.1 Training inrichting ruimte

Met een gerichte training voor locatiemanagers in de kinderopvang en in de onderbouw van het primair onderwijs willen we een kwaliteitsimpuls geven aan de kwaliteit van de ruimte van de VVE-groepen. Met het opnemen van extra gemeentelijke kwaliteitseisen in het toetsingskader van de VVE, willen we deze kwaliteit borgen. Het gaat hierbij nadrukkelijk niet om de schoonheid en luxe van de inrichting maar om de ontwikkelingsgerichtheid van de ruimte. Dit kan met eenvoudige middelen en ingrepen al gerealiseerd worden.

Momenteel draait er een pilot op 5 kinderopvanglocaties met de inrichting van de ruimte. De spelbetrokkenheid van de kinderen wordt gemeten voor en na aanpassingen in de inrichting. Deze ervaringen zullen worden meegenomen bij het vervolg van de uitwerking van dit kwaliteitsdoel.

H4 Financieel

De gemeente Leeuwarden heeft voor de uitvoering van het VVE-beleid de volgende middelen beschikbaar:

1. Rijksmiddelen Onderwijs Achterstandenbeleid (OAB), inclusief VVE,
2. Decentralisatie-uitkering Versterking voorschoolse voorzieningen,
3. Gemeentelijk budget Peuterspeelzaalwerk

4.1 *Rijks OAB*

De rijksmiddelen OAB is een doeluitkering, die moet worden ingezet voor preventie en ondersteuning van onderwijs achterstanden. Het budget wordt de komende jaren verhoogd vanwege de uitbreiding van de uren VVE van 10 naar 16 uren. Hiervoor komen vanaf 2018 extra middelen beschikbaar. Dit loopt op tot 170 miljoen structureel vanaf 2020. De extra middelen zijn niet alleen bedoeld voor de extra uren, maar ook voor de verhoging van de educatieve kwaliteit. Het kabinet wil investeren in meer hbo-geschoolde professionals op de werkvloer om zo de kwaliteitsverhoging te stimuleren. Deze extra investering in voorschoolse educatie zal worden gemonitord en geëvalueerd.

Tegelijkertijd vindt een herverdeling van de rijksmiddelen OAB plaats op basis van de nieuwe indicator(CBS). In de kabinetsbrief van 26 april 2018 is de nieuwe verdeling bekend gemaakt. Deze is behandeld in de Tweede kamer op 16 mei 2018. Op basis van de bijlage van de kabinetsbrief wordt voor de gemeente Leeuwarden een toename van de OAB-middelen verwacht van 1,6 miljoen euro. Dit bedrag wordt met een overgangstermijn van 3 jaar opgebouwd. Een deel daarvan wordt ingezet ter dekking van het VVE-beleid (zie tabel in paragraaf 4.4).

4.2 *Decentralisatie-uitkering versterking voorschoolse voorzieningen*

In 2016 zijn tussen Rijk en VNG bestuursafspraken gemaakt voor toegankelijkheid van voorschoolse voorzieningen voor alle peuters. Het doel is dat alle peuters naar de voorschool gaan. De afspraken zijn gemaakt in het kader van de harmonisatie van de kinderopvang en peuterspeelzaalwerk. Het doel is de toegankelijkheid van kwalitatief goede voorschoolse voorzieningen voor alle peuters. Het Rijk stelt hiervoor structureel 60 miljoen beschikbaar. Dit budget wordt in 6 jaar opgebouwd vanaf 2016 tot 2021. Op basis van de eerste meting in 2018 heeft het kabinet besloten dit bedrag te halveren. Dit betekent dat de rijksbijdrage op het niveau van 2018 blijft. Voor Leeuwarden is dit ongeveer € 240.000.

Op basis van de kadernotitie Harmonisatie Kinderopvang en Peuterspeelzalen in de gemeente Leeuwarden uit 2011 hebben alle peuters al toegang tot voorschoolse voorzieningen. De gemeente bekostigt dit uit eigen middelen. De decentralisatie-uitkering kan gedeeltelijk de gemeentelijke middelen compenseren.

4.3 *Gemeentelijk budget Peuterspeelzaalwerk*

In het gemeentelijk budget peuterspeelzaalwerk is een groot deel gereserveerd voor de gemeentelijke toeslag voor ouders van niet-doelgroeppeuters. Als gevolg van de gemeentelijke herindeling zijn de peuteropvangbudgetten van Leeuwarderadeel en Littenseradiel aan dit budget toegevoegd. In beide gemeenten hebben alle peuters toegang tot de peuteropvang vanaf 2 jaar. In Leeuwarden is dit nu nog bij 2,5 jaar. De meeste gemeenten in Friesland, maar ook de meeste grote

steden in Nederland hebben een voorschools aanbod vanaf 2 jaar. In Leeuwarden kunnen we dit gedeeltelijk bekostigen vanuit de decentralisatie-uitkering.

4.4 Nieuwe kwaliteitseisen kinderopvang IKK

Vanaf 2018 gelden nieuwe landelijke kwaliteitseisen voor de kinderopvang. Hierdoor neemt de kostprijs van de kinderopvang toe. Daarom is er in 2018 een tariefsverhoging doorgevoerd voor de maximale uurprijs voor dagopvang. In 2019 zal nog een tariefsverhoging worden doorgevoerd. Daar komt de jaarlijkse indexering nog bovenop. Omdat de gemeentelijke toeslag voor peuteropvang is gekoppeld aan de tarieven van de kinderopvangtoeslag heeft deze verhoging invloed op de budgetten voor VVE peuteropvang van de gemeente.

Bij de berekening van de geraamde kosten voor VVE is reeds rekening gehouden met de tariefsverhoging in de kinderopvang in 2019 (0,57ct).

Financieel overzicht van het nieuwe VVE beleid

VVE beleid	2018	2019	2020	2021	2022
<i>Dekking</i>					
OAB	€ 635.000	€ 1.718.000	€ 1.943.000	€ 1.843.000	€ 1.843.000
Peuterspeelzaalwerk	€ 712.000	€ 358.000	€ 268.000	€ 268.000	€ 268.000
Dec. Uitk. Voorschoolse voorzieningen	€ 239.000	€ 239.000	€ 239.000	€ 239.000	€ 239.000
<i>Totaal dekking</i>	<i>€ 1.586.000</i>	<i>€ 2.315.000</i>	<i>€ 2.450.000</i>	<i>€ 2.350.000</i>	<i>€ 2.350.000</i>
<i>Structureel (uitgaven)</i>					
Bestaand beleid VVE	€ 1.517.000	€ 1.517.000	€ 1.517.000	€ 1.517.000	€ 1.517.000
Kosten uitbreiding VVE		€ 608.000	€ 833.000	€ 833.000	€ 833.000
<i>Totaal structureel</i>	<i>€ 1.517.000</i>	<i>€ 2.125.000</i>	<i>€ 2.350.000</i>	<i>€ 2.350.000</i>	<i>€ 2.350.000</i>
<i>Incidenteel (uitgaven)</i>					
Kwaliteitsinvestering (hbo) professionals		€ 100.000	€ 100.000		
Kwaliteitsinvestering ruimte		€ 90.000			
<i>Totaal incidenteel</i>		<i>€ 190.000</i>	<i>€ 100.000</i>		
Totaal kosten	€ 1.517.000	€ 2.315.000	€ 2.450.000	€ 2.350.000	€ 2.350.000

H5 Monitoring en meting

Voor de monitoring van het bereik en de effectiviteit van de VVE sluiten we aan bij een veelheid van monitoren en metingen die reeds worden uitgevoerd. Uiteindelijk moet de effectiviteit van het VVE-beleid terug te zien zijn in de cijfers voor schooluitval, thuiszitters, doorstroom van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs en het beroep op jeugdzorg in het onderwijs.

De doelstelling op het bereik van peuters is 100%. Idem voor het bereik van de extra dagdelen voor doelgroep peuters.

Via de resultaatafspraken (VVE-monitor) wordt gemeten of doelgroepkinderen gelijke toetsresultaten halen als alle kinderen in groep 3. Een maximale afwijking van 10% is hierbij de doelstelling.

Zowel in de kinderopvang als in het onderwijs worden kinderen gevolgd in hun ontwikkeling. De systematiek verschuift van toetsen naar observeren. Er vindt geleidelijk meer afstemming plaats over de keuze voor kindvolgsystemen tussen kinderopvang en onderwijs, zodat ook hierin een doorgaande lijn ontstaat, waarin de ontwikkeling van het kind wordt gevolgd vanaf 0 tot 12 jaar in het IKC.

Bronnen:

- I. Oenema-Mostert, S. Goorhuis-rouwer, R. van Boekel-van der Mei, A. Oosterhoff (2016), *Het Jonge kind op school*, Stenden school of education.
- I. Oenema e.a.(2018), *Stapsgewijs onderwijs: het kind centraal! Visie op onderwijs van 3 tot 7 jaar*.
- Utrechts kwaliteitskader*, Educatie van het jonge kind (2017), Nu voor later.
- Rijksoverheid, *Tijd om door te pakken, in de samenwerking tussen onderwijs en kinderopvang*(2017), Advies van de Taskforce samenwerking onderwijs en kinderopvang.
- T. van Huizen, J. Plantenga (2015), Universal Childcare and Childrens's outcomes: a meta analysis of evidence from natural experiments.
- Kohnstamm Instituut, rapportnummer 973,(2017) *Kwaliteit in kleutergroepen en de relatie met ontwikkeling van kinderen*. Resultaten uit het pre-COOL cohortonderzoek.
- Informatie in beeld: <https://www.youtube.com/watch?v=BFDaHYccsLk>

Bijlage 1 Huidig VVE Beleid Leeuwarden vanaf 2011 (tot nu)

Het VVE-beleid in Leeuwarden:

- *de medewerkers van de kinderopvang zijn geschoold in VVE (voor- en vroegschoolse educatie),*
- *alle locaties werken met een erkend VVE programma voor de peuters,*
- *alle peuters in de leeftijd van 2,5 tot 4 jaar hebben toegang tot 2 dagdelen (7 uren) VVE aanbod,*
- *doelgroep peuters hebben recht op 3 dagdelen (10,5 uren) VVE aanbod,*
- *de pedagogisch medewerkers krijgen VVE-coaching (coaching-on-the-job)*
- *de locaties met doelgroepkinderen bieden het VVE-thuis programma aan voor ouders*
- *de peuteropvang wordt vergoed via de kinderopvangtoeslag*
- *ouders die geen recht hebben op kinderopvangtoeslag komen in aanmerking voor gemeentelijke toeslag,*
- *alle ouders betalen een bijdrage die afhankelijk is van hun inkomen (op basis van de Tabelkinderopvangtoeslag, Belastingdienst),*
- *De VVE indicatie voor het risico op een (taal-)ontwikkelachterstand wordt vastgesteld door het consultatiebureau van de GGD (JGZ/GGD) bij het bezoek als de peuter 2 jaar is. De GGD is verantwoordelijk voor de toeleiding naar de kinderopvang.*

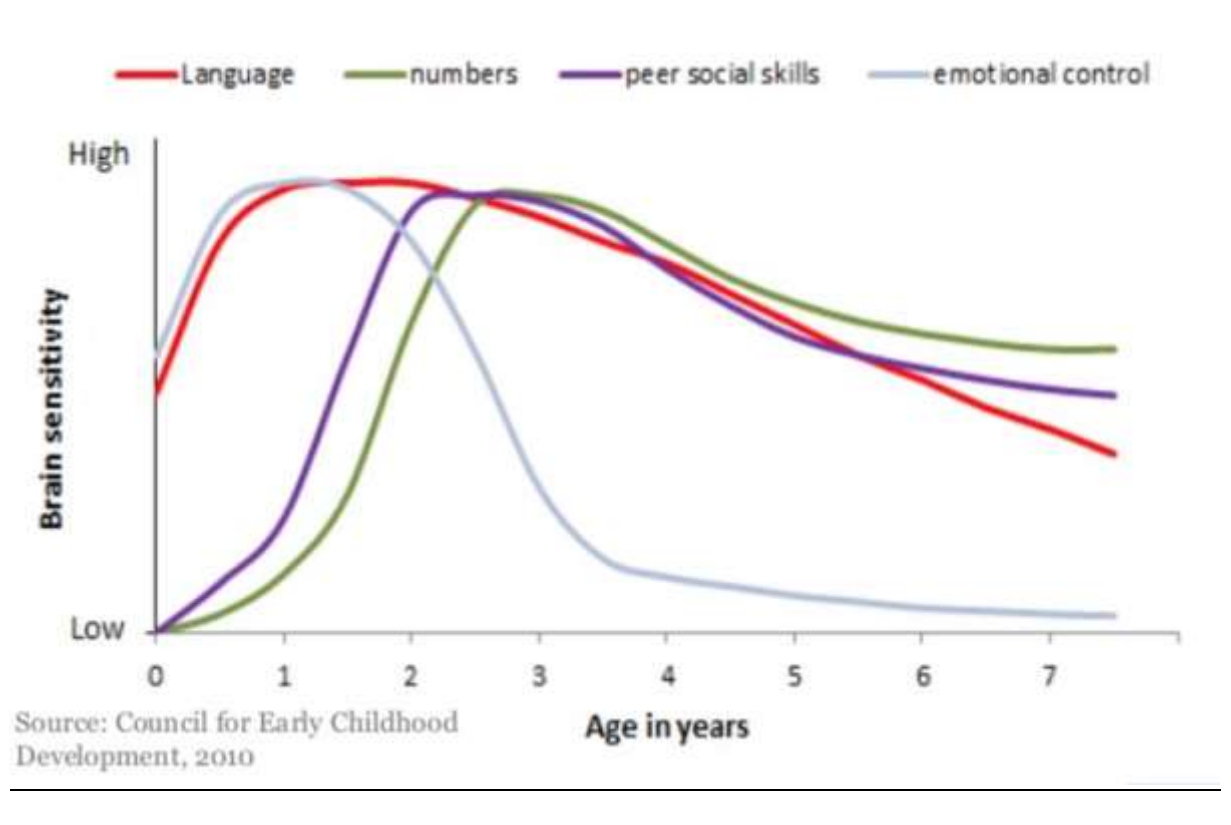
Bijlage 2: Ontwikkeling jonge kind

Ontwikkeling jonge kind

Jonge kinderen leren door interactie, spel, beweging en creativiteit. Dit heeft te maken met de hersenontwikkeling. De onderstaande grafiek laat zien wanneer de hersenen het meest gevoelig voor de ontwikkeling van een bepaald domein, zoals taal. De gevoelige periode voor het leren van taal is van 0 tot 7 jaar, maar de meest sensitieve periode voor taal in onze hersenontwikkeling is rond ons eerste jaar. Daarbij geldt: de taal is het voertuig van alle ontwikkeldomeinen.

De ontwikkelingsdomeinen zijn: taalontwikkeling, denkontwikkeling, creatieve ontwikkeling (probleemoplossend vermogen), ontdekken (wereld oriëntatie), bewegen (grote en fijne motoriek) en sociale-emotionele ontwikkeling. Een brede ontwikkeling moet gericht zijn op voelen, bouwen, buiten spelen, voorlezen, muziek en drama. De ontwikkeldomeinen worden het beste geactiveerd door spel, omdat in spel alle ontwikkeldomeinen samen komen. Spelen is fantasie, is bewegen, is oefenen in verbeelding, is beleven en ervaren. In spel zijn kinderen in interactie. Spelen is taal. Kinderen kunnen zelf regie voeren en vaardigheden oefenen. De activering van alle ontwikkeldomeinen zorgt er voor dat de cognitieve ontwikkeling en de sociaal-emotioneel ontwikkeling in balans komt. Dit is een voorwaarde voor het latere 'leren'. Ons brein is pas klaar voor het schoolse leren vanaf ongeveer 7 jaar. Voor kinderen tot 7 jaar bestaat leren uit spelen, ontdekken, bewegen en fantasie in interactie met anderen.

Grafiek hersenontwikkeling van het jonge kind

Bijlage 3 Utrechts Kwaliteitskader

Het *Utrechts kwaliteitskader* geeft richtlijnen voor het handelen van een professional vanuit een visie op de educatie van jonge kinderen. Deze visie is ontwikkeld in samenwerking tussen de Utrechtse wetenschap en het Utrechtse werkveld via een samenwerking van 19 organisaties van kinderopvang en onderwijs, Nu voor later. Daarbij zijn in totaal 13 uitgangspunten geformuleerd:

Kinderen ontwikkelen zich **altijd in relatie tot de ander**.

Kinderen ontwikkelen zich **als ze zich veilig voelen**.

Kinderen ontwikkelen zich **als hun initiatieven ertoe doen**.

Kinderen ontwikkelen zich **door belangrijk te mogen zijn**.

Kinderen ontwikkelen zich **als ieder moment hiervoor benut wordt**.

Kinderen ontwikkelen zich **de hele dag door**.

Kinderen **hebben het nodig dat hun ontwikkeling doelbewust gestimuleerd wordt**.

Kinderen ontwikkelen zich **door met plezier te spelen**.

Kinderen ontwikkelen zich **door taal die hun ervaringen ondersteunt en hun wereld vergroot**.

Kinderen ontwikkelen zich **door spelonderwijs van alles uit te proberen en te ontdekken**.

Kinderen ontwikkelen zich **door informatie en uitleg te krijgen over de wereld om hen heen**.

Kinderen ontwikkelen zich **met hun hele lijf en met al hun ledematen**.

Kinderen ontwikkelen zich **door zich te verwonderen**.⁵

⁵ *Utrechts kwaliteitskader*, Educatie van het jonge kind (2017), Nu voor later